

Назаренко Людмила Олександрівна працює в Карильській ЗОШ I—III ст. з 2001 року. Закінчила Сумський ДПІ у 1999 р. Педагогічний стаж роботи — 20 років.

З дитинства зачарована поетичним словом Т. Шевченка, Лесі Українки. Мистецтво слова, непересічні особистості, становлення і розвиток української мови та літератури протягом століть — все це та інше привело її на шлях учителя української мови та літератури.

Особливу увагу вчителька приділяє розвитку творчих здібностей учнів як на уроках, так і в позаурочний час. Варто відзначити уроки розвитку зв'язного мовлення, де найяскравіше проявляють себе учні, образним словом, прозовими та поетичними рядками висловлюють своє ставлення до творчості письменників у формі мініатюр, продовження творів та ін. Людмила Олександрівна навчає учнів любити та цінувати творчість письменників рідного краю; зокрема є цікавим листування та зустріч з письменником Миколою Холодним (народився у селі Карильське), Миколою Адаменком, що родом з Сосниччини. Дібраний учнями матеріал відображає сторінки життя та творчу діяльність цих письменників.

Назаренко Л.О. вважає, що кожен учень талановитий, тільки треба уважно шукати іскри таланту і не дати їм загаснути.

"Його голос до рідного краю долітав, наче краплі роси"

Життя і творчість Миколи Холодного

Людмила Назаренко,

вчитель української мови і літератури

Карильської ЗОШ I—III ст.

Коропського району

Чернігівська обл.

Мета: поглибити знання учнів про М.Холодного; ознайомити з поезіями автора; систематизувати зібраний матеріал про життєвий та творчий шлях поета; визначити місце його творчості в історії української літератури; виховувати людяність, патріотизм.

Обладнання уроку: портрет М.Холодного, світлина поета різних років, виставка творів, копії грамот, нагород; комп'ютер (для показу учнівської презентації); учнівська публікація "Микола Холодний — наш земляк" (випуск №1 від 25 січня 2008 р.)

Тип уроку: урок-презентація дослідницької діяльності учнів.

Хід уроку

I. Організаційний момент

З'ясування емоційної готовності учнів до уроку.

Сьогодні у нас з вами незвичайний урок, новий для вас, учнів 7 класу. Визначте свій емоційний стан за допомогою дієслова (*хвилююсь, сподіваюсь, тривожусь, радію, очікую, бажаю...*)

Тож давайте побажаємо удачі один одному.

II. Оголошення теми, мети, завдань уроку

Мотивація пізнавальної діяльності.

Край наш поліський багатий на видатні постаті, які увійшли в історію України. Назвіть імена людей, які пов'язані з Коропщиною і як саме?

(Кибальчич— винахідник ракетного двигуна, маршал Руденко — льотчик, Віра Богдановська-Попович — інженер-хімік, В. Нікітін — поет, редактор "Нових горизонтів", Лаврентій — святий і Микола Холодний.)

Так, і, звичайно, Микола Костянтинівич Холодний. 15 років тому поет Микола Щербак писав: "Узимку 1965-го у Вишгороді в старенькій хатині на горі, де колись стояв князівський палац, поселився виключений із університету юнак. То був поет Микола Холодний."

День сьогодні якийсь великодній

У дружини моєї і донь.

Повернувся Микола Холодний

Із далеких,

чужих закордонь.

Та від сорому й досі згораю,
Що лише через всі "голоси"
Його голос до рідного краю
Долітав, наче краплі роси.
Не вдалося скрутити, зламати.
Заржавіла вже чорна коса.
І всміхнулась Джокондою мати,
Й ожила її юна краса!
У житті —

як на довгому полі.

Хто там знову в окопи гука?

Скільки шрамів на серце Миколі

Яничарська поклала рука?!

Не зробив нас безмовними ворог.

Двоязиким дамо відкоша!

Бо ще є у душі нашій порох,

Як у пісні поета — душа!

Тож на уроці ми презентуємо проект, над яким працювали протягом місяця, систематизуємо зібраний матеріал про життєвий і творчий шлях Миколи Холодного, визначимо місце творчості поета в історії української літератури, його зв'язки з видатними людьми України, ознайомимось з окремими віршами.

А навіщо ми це робимо?

(Щоб добре знати творчість нашого земляка...)

III. Презентація проекту

1. Епіграфом до нашого уроку є такі рядки:

Нелегко відійти в країну вічності німу,

Хоча яка була б дорога днів трудна і сіра,

На сто вузлів сплелись думки з землею, й аж йому

Життя з долони випало, немов розбита ліра.

Богдан Ігор-Антонич

2. Розгляньте знайомий вам портрет. Скажіть, як ви характеризували б цю людину?

(Вольова, сильна, рішуча, впевнена, мужня, красива.)

Огляд матеріалів виставки.

3. Коротка довідка про життя та творчість поета. Розповідає учениця.

Син Костянтина і Ганни. Народився 30 липня 1939 р. в с. Карильському на Чернігівщині.

Поет, літературознавець, публіцист, перекладач.

За літературного вчителя вважає поета-земляка Павла Тичину.

Першого вірша з критикою колгоспного бригадира-комуніста опублікував під псевдонімом "М. Петренко" 1 вересня 1955 р. в районній газеті "Радянська Коропщина", за що зазнав переслідувань і мусив тікати із села, як Данте — із Флоренції.

Неприйняття радянської дійсності продемонстрував ще в учнівському віці, кинувши 1949 р. в шкільному коридорі листівку: "Сьогодні помер Сталін, усі люди моляться Богу".

Освіту здобув у Київському університеті імені Т.Г. Шевченка та Одеському університеті імені І. Мечникова. Більшу частину життя вчителював у Київській, Вінницькій та Чернігівській областях.

Друкувався у США, Канаді, Англії, Франції, Італії, Німеччині, Чехословаччині, Польщі, Литві, Вірменії, Росії та інших країнах.

Автор книг, виданих за кордоном: "Крик з могили" (Париж-Балтимор-Торонто, 1969), "Сутеніє в душі" (Париж, 1969), "Куди і навіщо біжить вода? (у збірнику самвидавських документів "Широке море України". — Балтимор — Торонто, 1972). "Про душу в пісні та про пісню в душі" (Рим, 1979; Балтимор-Торонто, 1981),

В Україні після більш як двадцятирічного замовчання побачили світ такі автори книги: "Дорога до матері" (К., 1993), вибране "Усмішка Джоконди" (К., 1995), "Голгофа Михайла Осадчого" (К., 1996), "Камінь і Петрарка" (К., 1997), "Золоте перо жар-птиці" (К., 1999), "Яр Славутич у літературній критиці" (Сімферополь, 2001), "Чорновіл" (Дрогобич, 2001), "Великдень за колючим дротом" (Львів, 2002), "Пам'яті 29-ти" (Сімферополь, Дрогобич, 2003), "Крути" (Львів, 2003).

На творчому рахунку має кілька сот літературно-критичних статей.

Перові поета належать спогади про Аллу Горську, Андрія Малишка, Віктора Некрасова, Сергія Параджанова, Василя Стуса, Григорія Тименка, Павла Тичину...

Вірш "Лелеки з Чорнобиля" викарбуваний на меморіальній дошці на фасаді храму Архистратига Михаїла в Києві.

За виступ під час обговорення пересічного роману професора КДУ А. Іщука "Вербівчани" 6 грудня 1965 р. був відрахований з 5-го курсу філологічного факультету.

28 травня 1966 р. за прочитання двох "націоналістичних" віршів — "Собаки" і "Монолог Франка" — біля пам'ятника І.Франкові в Києві був на півмісяця кинутий до Лук'янівської в'язниці. Оголосив голодування. Після відбуття покарання був виписаний із Києва з вимогою упродовж 24 годин покинути столицю.

20 лютого 1972 р. поета заарештували органи держбезпеки за звинуваченням в антирадянській пропаганді та агітації й автоматично звільнили з посади інженера Центральної нормативно-дослідної станції Міністерства меліорації. За конфіденційною ухвалою Політбюро ЦКПУ був виселений із київської приміської зони до Вінниці під опіку недремного ока і з вимогою написати "позитивну" збірку на противагу "Крикові з могили".

За вірші на захист права української нації на рідну мову і державну самостійність, окрім університетських перипетій та арештів 1965, 1966, 1972, 1976 рр., зазнав звільнень з місць роботи: 1967 (двічі), 1968 (двічі), 1969, 1971, 1972, 1974, 1976 (тричі), 1977, 1979, 1984 рр.; виключення зі списків у житловому коопера-

тиві "Слово" Спілки письменників 1969 р. тощо.

Лауреат літературно-мистецьких премій ім. В.Нефеліна, В.Сосюри, "Благовіст", Почесної премії Ватикану. Чотири рази висувався на здобуття Шевченківської премії.

Член НСПУ та Міжнародної асоціації українців.

Занесений до Великої Британської та інших енциклопедій світу.

4. Учениця, яка мешкає в с. Стягайлівка, неподалік садиби, в якій народився поет, і бабуся якої добре знала матір Миколи Ганну та і самого Миколу, розповість нам про результати своєї роботи над проектом.

5. Слово *мати* найсвятіше для кожної людини. І скільки доріг вам не доведеться долати в житті, знайте, що всі вони ведуть до матері (*епіграф до вірша читає учитель*).

(*Учень читає вірш "Дорога до матері".*)

Дорога до матері

"Колю, ти мені снився проти неділі.

*Ти лежав, а на тебе клали квіти кругом,
то, кажуть, оживе. Я прокинулась і стала плакати".*

Із матиного листа в Самгородок. 1968 рік

Я до Вас ізнову не приїхав.

Мабуть, наші верби розлюбив.

Пишете, прислав я Вам горіхів,

тільки не прислав до них зубів...

Не судить за те, що забуваю

перестиглих вишень кровотечу.

Двадцять восьме літо забиваю

золотого цвяха в порожнечу.

Кажуть Вам, що я на лезі бритви

для розваги публіки стою.

Хтось мене без мене тягне в битви

і за мене "падає" в бою.

А до Вас дорога камнем стелена.

Заборонні знаки та пости.

Обіруч гадючі очі терена

і фальшиві написи: "Щастя".

Вам тепер сусід города оре

— і вродила рясно лобода.

А мене ледь не втопило море,

й вишиванку понесла вода...

Може, я озвуся Вам у гromі.

Може, мене зробить він німим,

У житті немов на іподромі:

на коні побудеш і під ним.

Світ мені був гірший за вітчима,

і вітри згинали, мов лозу.

Та сміявся я Вашими очима

і вмочав перо у їх сльозу.

А коли зчинялись хуртовини

І гукали сови у дупло —

нашої старенької хатини

скрізь мене знаходило тепло.

Згадки не лишилося від стріхи:

забіліла бляха, мов зима.

У руках тримає горіхи,

а нащо — не знаєте й сама.

1968

Показ світлини " Микола з матір'ю".

6. Живе у нашому селі Коток Борис Миколайович. Ви добре знаєте цього шанованого чоловіка. А чи знаєте ви, що Микола Холодний та Борис Коток ходили в один клас? Є у поета вірш.

(*Читає учениця.*)

Буквар на двох

Борисові Котку

Де ви, карі очі під вербою?
Де ви, наші проліски — в гаю?
Був у нас буквар на двох з тобою,
а в батьків — граната у бою.
Закотились зорями у роси
однокласниць срібні голоси.
Може, посивіли їхні коси?
Та немає в жодної коси...
Пролітають лайнери над озером.
А я чую розповідь твою,
Як стогнали верби під бульдозером
І труїлись проліски в гаю.
Кропивою ввечері на грушах
жалили без суду нас діди.
Бо замка на дверях і на душах
не було англійського тоді.
Іздили по цукор до столиці,
брали спати люди там чужі.
А тепер у всіх свої теплиці,
лазні, стелажі і гаражі...
Зваблює нас музика далека
і штани туристові старі.
А улітку заздрим, як лелека
у вдови стоїть на димарі.

1987

7. Скажіть, що благородніше: коритись долі і біль від гострих стріл її терпіти, а чи, зіткнувшись в герці з морем лиха, покласти край йому? (В. Шекспір)

(Учні висловлюють свої думки)

Микола Холодний більше знаний за кордоном, ніж в Україні. 20 довгих років це ім'я замовчувалось. Олено, в чому полягала твоя робота на проектом?

(Розповідь учениці про збірки автора, які видавались за кордоном та в Україні, про нагороди, премії.)

8. А ось герой вірша "Балада про лелеку" чомусь нагадує самого автора. Прослухайте, вам так не здається?

Балада про лелеку

Лелека учився літати.
Але політять не дали.
Пернатого друга до хати
З підбитим крилом привели.
З часом полишила недуга,
і всяк йому шию ласкав.
Та тільки пернатого друга
із хати ніхто не пускав.
Бо неба нехай голубого
шматочок на шибку впаде —
лелека годинами з нього
гарячих очей не зведе.
Господар хвалився пророче:
— Олюдниться біля людей.
Одне негаразд, що клекоچه
— і будить дітей,
Лелека, напруживши розум,
недолік і цей подолав.
Але промайнули морози,
Господар же давнє волав:
— Нащо тобі дикі ті зграї?
До чого вони приведуть?
Качки он і гуси в сараї
не гірше, як в небі, живуть.
Для них я — надійний товариш,
бо є в них конкретна мета.
А та, що ночами ти мариш,

Із іншим давно десь літа...
Якщо забажається влітку
на луках пустити сльозу,
змайструю новісіньку клітку
і в ній куди хоч повезу.
Лелека мовчав для порядку.
А ледве став танути сніг,
Господарю з неба на згадку
упало перо на поріг.

Вінниця, 1978

— Що краще: жити в неволі, маючи все, чи на волі, досягаючи всього своїми зусиллями?

(Відповіді учнів)

Божим провидінням для поета виявився епізод, що спіткав його у сьомому класі восени 1953-го. Ще не задубіло у мавзолеї Йосипове тіло. Ще над країною витало чорне беріївське крило. А учні писали твір на тему: "Ким я мрію стати?". За учнів "мріяла" вчителька: дояркою, трактористом, комбайнером... Усі написали те, що їм звеліли. Лише Микола написав: "Мрію стати письменником". Уже тоді він листувався з Павлом Тичиною.

— Ти що це написав? — у вчительки обличчя налилося кров'ю. — Негайно ж перепиши...

Не переписав...

9. Цитую листа: "Я, як ви знаєте, живу й творю в мальовничому місті Острі на березі красуні Десни. Це справжня красуня. Поглянеш на її зелені верболози — і дух перехоплює. Київ під боком. Телевізор бере 10 каналів. Маю солідну власну бібліотеку, всі умови для творчої праці. Нинішнього року мені призначено президентську стипендію. Вистачає, як кажуть, на хліб і на сіль. На долю не нарікаю. Трикімнатна квартира мене цілком влаштовує. Отже, після багатьох років пресингу Всевишній повернувся до мене обличчям."

6 червня 2003 року

Микола Холодний був патріотом своєї Вітчизни. Я кажу: був, бо 14 березня 2006 року його не стало. Але за останні роки письменник, як тільки була змога, вертався в Карильське: листами, творами, які постійно надсилав, 2003 року приїжджав і зустрічався з учнями, педколективом, знайомими. Мріяв повернутися сюди назавжди. (Учень читає вірш.)

Притча про дуба

Як дуб міцний без кореня всиха,
так усиха людина без народу.
Ця істина, немудра від гріха,
нас берегла із роду і до роду.
А хто узув чужинцеве взуття
і вже почав співати по-чужому,
той поховав себе ще за життя
й перекопав шляхи собі додому.
Блукатиме по світові він трупом,
і пахнутиме в снах йому вина
Із табору ворожого тим супом,
куди і він доклав свого пшона.
Повісять десь із биркою на цвях
сумління його зламаною шаблюку,
що буде оживати по ночах
і марно його кликатиме руку.
Як дуб міцний без кореня всиха,
так усиха людина без народу.
Ця істина, немудра від гріха,
нас береже із роду і до роду.

Київ, Володимирська, 33. 1972

---

10. Поет — це людина надзвичайно тонкої глибокої душі, людина, яка прагне до краси й гармонії, гармонії світу, гармонії людських стосунків. Ось чому будь-який відступ від цієї гармонії — зло, жорстокість, несправедливість, бездуховність, фальш — боляче вражають серця митців і народжують вірші, в одних — повні відчаю та туги, в інших — гнівні, тривожні, з їдкою сатирою. Саме до інших і належить Микола Холодний. (Учениця читає вірш "Вітчизна".)

Вітчизна

*Вітчизна — не сад, плодами якого торгують.
Вітчизна — не мати, що помирає раніше дітей.
Вітчизна — не готель, де господарі
приїжджим слугують.
Вітчизна — не сонце, що однаково зігріває
тварин і людей.
Поет для Вітчизни — не журавлине "курли".
Поет мусить бути її непохитним бійцем.
Вітчизна — то гніздо, вилітають з якого орли.
Не хочу опинитися в нім зозулиним яйцем.*

Ви прослухали вірші Миколи Холодного. До якого виду лірики вони належать?

(Патріотична — "Вітчизна", філософська — "Притча про дуба", інтимна — "Дорога до матері", "Буквар на двох", громадянська — "Балада про лелеку".)

IV. Узагальнення та систематизація знань

1. Представлення презентації

2. Мозаїка (робота в парах). *Із розсипаних слів скласти речення, прочитати, прокоментувати вислів. Чи можна цей вислів співвіднести з життєвим і творчим шляхом М. Холодного?*

*Захочеш і будеш.
В людині, зятя,
Лежить невідгадана сила!*
Олег Ольжич

3. Заключне слово вчителя. Ми лише наблизилися до великої таємниці всесвіту — поетичної душі, яка завжди буде загадкою як для сучасників поета, так і для нащадків, наблизилися до розуміння душі, яка так прагнула земної гармонії, і, не знаходячи її в навколишньому світі, страждала й плакала від болю, нагадуючи плач скрипки, смичком якої була доля поета, що зривала зі струн його поезію.

Домашнє завдання: міні-твір "Чи хотів би я бути письменником?";

ті учні, які мають здібності до віршування, складають вірші на тему сьогоденного уроку.
